

ODI ET AMO

EN LINGVISTISK LÆSNING AF C. LXXXV AF CATUL¹

Pierre Colaclides

Odi et amo. Quare id faciam, // fortasse requiris.

Nescio, sed fieri // sentio et excrucior.

Dybt jeg elsker og hader. Hvorfor dog? Kan hælde du spø'r mig.

Véd ikke! Men at det sker føler jeg til min tortur.²

Efter de dybtborende og udtømmende studier som Catuls carmen 85 har været genstand for,³ kan man vanskeligt sige noget yderligere. Det giver ingen mening at gøre listen over karakteristikkere som de følgende endnu længere: “unnachahmliche Schönheit, einzig in der ganzen römischen Literatur; in einem Distichon ein ganzes Menschenleben” (M. Haupt); “eines der kostbarsten Kleinodien der gesamten römischen Dichtung, ja der Epigrammatik aller Zeiten” (O. Weinreich; “dens krystallinske hårdhed” (J. Bayet); “l'esplosiva drammaticità del c.85” (E. Paratore). Det som vi forsøger hér er netop en klargørelse ved at sætte de allerede foreslåede fortolkninger i en mere ensartet, omend nok lidt doktrinær, ramme.

Det som først ikke undlader at gøre indtryk i dette lille digt, er at det er blottet for billeder. Men Roman Jakobson gør os vagtsomme på dette punkt: “As a rule, in

¹ Oversat af Hanne Roer efter Colaclides, Pierre: “Odi et Amo. Une lecture linguistique du c. LXXXV de Catulle” fra antologien *Contemporary Literary Hermeneutics and Interpretation of Classical Texts/Hérmeneutique littéraire contemporaine et interprétations des texts classiques*. Ed. Stephanus Kresic. Ottawa University Press, Ottawa 1981

Den første del af denne artikel har først været publiceret i EMC/CNW, XIII (1969), pp.65-68, med titlen “Grammaire et poésie: Catulle 85”. Den anden del (efter asteriskerne) indeholder nye refleksioner.

² Alle oversættelser af Catul er af Otto Gelsted: *Catul: Digte*. Hans Reitzels forlag, 1997 (0.A.).

³ Her citerer vi kun to af de vigtigste: O. Weinreich, *Die Distichen des Catullus*, Tübingen 1926, pp.32-86; E. Paratore “Catullo e gli epigrammisti dell'Antologia”, *Miscellanea di Studi Alessandrini*, Torino 1963, pp.572-581.

imageless poems it is the figure of grammar which dominates and which supplants the tropes.”⁴ Lad os høre hvilke termer han bruger om grammatiske figurer (*figurae verborum*), eller sagt på en anden måde om “grammatikkens poesi”, der sammen med de leksikalske troper konstituerer “poesiens grammatik”:

Any unbiased, attentive, exhaustive, total description of the selection, distribution and interrelation of diverse morphological classes and syntactic constructions in a given poem surprises the examiner himself by unexpected, striking symmetries and antisymmetries, balanced structures, efficient accumulation of equivalent forms and salient contrasts, finally by rigid restrictions in the repertory of morphological and syntactic constituents used in the poems, eliminations which, on the other hand, permit us to follow the masterly interplay of the actualised constituents.⁵

Hvis man betragter vores distikon under synsvinklen den grammatiske tekstur, opdager man straks at det ikke indeholder nogen substantiver; for at bruge Jean Bayets udtryk,⁶ som henviser til dette: “verberne dominerer”. Det er simple verber, almindelige, familiære som denoterer hjertets og tankens fundamentale processer. To af dem, *faciam* og *fieri*, som her iflg. Kroll⁷ ækvivalerer med *me id facere*, fungerer som forkortende substitutter eller “pronominalt verber”⁸ hvoraf det ene ledsager pronominet *id* og det andet det underforståede. Der er ialt otte verber, fire i hvert vers, fordelt med modsat betydning: parret *odi et amo* svarer til *sentio et excrucior*, *faciam* til *fieri*, *requiris* til *nescio*.

Men det er gennem de grammatiske kategorier som er knyttet hertil, at man ser verberne i c.85 i arbejde. De er organiseret i modsætningspar: “personlig”/“ikke-personlig” (og inden for “personlig” er modsætningen: “første”/“anden person”), “aktiv”/“passiv”, “finit verbum”/“infininit verbum”, “perfektum”/“imperfektiv” (selvom modsætningen mellem *odi* og *amo* bliver neutraliseret på signifiéens plan), “indikativ”/“konjunktiv”. Ud over disse morfologiske modsætninger er der

⁴ R. Jakobson, “Poetry of Grammar and Grammar of Poetry”, *Lingua* 21 (1968), p.604.

⁵ Ibid., pp.602-603.

⁶ J. Bayet, “*Catulle, la Grèce et Rome*”, Fondation Hardt, *Entretiens*, t.II, p.33.

⁷ W. Kroll, *Catulli Liber*, 2e éd. 1929, p.259

⁸ Cf. E. Benveniste, “La nature des pronoms”, *For Roman Jakobson*, La Haye, 1956, p.37.

syntaktiske modsætningspar: “udsagnssætning”/“spørgende sætning” (og inden for den første: “affirmation”/“negation”), “uafhængig sætning”/“afhængig sætning”.

Disse modsætningspar er distribueret således at hvert vers indeholder det samme antal. Fem i hvert vers: “første person”/“anden person”, “perfektum”/“imperfektiv”, “indikativ”/“konjunktiv”, “udsagnssætning”/“spørgende sætning”, “uafhængig sætning”/“afhængig sætning”. Også fem i det andet vers: “personlig”/“ikke-personlig”, “aktiv”/“passiv”, “finit verbum”/“infiniit verbum”, “affirmation”/“negation”, “uafhængig sætning”/“afhængig sætning”.

Tilfældet *faciam/fieri* frembyder en særlig interesse. Samtidig med at de er indbyrdes modsætninger mht. diatese og person og mht. distinktionen “finit verbum”/“infiniit verbum” og mht. det udsagn hvori de er placeret (spørgsmål/bekræftelse), har *faciam* og *fieri* også udtalte fælles træk: de befinder sig inde i et vers, de hører til underordnede sætninger som går forud for deres styrende sætninger,⁹ det er pronominale verber med forskellige rødder men med samme betydning. Det er gennem det der distingverer og assimilerer formen, funktionen og syntaksen i de to verber at versene i dette distikon dels ligner og dels adskiller sig fra hinanden.

Vi har ovenfor nævnt fordelingen af de otte verber i hvert vers. De indikativiske verber i dialogen i distikonet (*requiris* og *nescio*) indtager diamentralt modsatte positioner, heraf deres nærhed. Hvad angår de pronominale verber *faciam* et *fieri*, følger det første *odi et amo* og det andet går forud for *sentio et excrucior*, hvorved disse to par også indtager diamentralt modsatte positioner.

Denne omvendte parallellisme er blot et af de strukturelle skemaer i vort digt. Andre opdelinger lader sig også se her, dikotomier eller trikotomier. Jeg antyder to: en dikotomi som ville isolere *odi et amo* og *nescio* i forhold til resten af det respektive vers; en trikotomi bestående af *odi et amo* / *quare id faciam* / *fortasse requiris* på den ene side og *nescio* / *sed fieri sentio* / *et excrucior* på den anden side.

I denne strukturation med flere variable er der én enkelt konstant: parret *odi et amo*, akse og skæringslinje så at sige i distikon-digtet. Det er på dette at resten af c. 85 for en stor dels vedkommende er modelleret og hvortil den også er en kommentar og en fortolkning. Det forener de to termer, grammatisk differentieret, i en semantisk opposition som oversætter den ufornuftige – omend virkelige for digteren, eftersom

⁹ Se E. Paratore, op. cit., p.573.

den er oplevet – sindstilstand. Lad os undersøge det andet vers' tekstur i forbindelse med *odi et amo*. *Odi et amo* er her afløst af mindst tre bemærkelsesværdige ækvivalenter. Koordinationen vha. en kopulativ tages op af *sentio et excrucior*. Den semantiske modsætning er overført til det syntaktiske plan ved en koordination vha. en adversativ: *nescio, sed....sentio*. Den samme modsætning genfindes i kondenseret form i det ene (og afgørende) *excrucior* hvor idéen om et *crux* [kors] således sættes i relief. Som Jakobson siger: "In poetry the internal form of a name, that is, the semantic load of its constituents, regains its pertinence"¹⁰. Hvis denne fortolkning er gyldig, er der altså alligevel en billedterm i vores distikon.

Samtidig med at det andet vers helt er en pendant eller et supplement til det første, adskiller det sig også ved det som er særegent for det, udover dets metriske form. Det er udelukkende her at man, som allerede antydet, finder den passive form, et infinitivum og et negativt udsagn. På det fonemiske plan bemærker man først og fremmest fraværet af /a/. Tiderne markeret af de fire daktyler er alle besatte af /e/.¹¹ I begyndelsen af hvert hemistikon er tri-fonet *sen* et anagram på *nes*.

Det er de fonemiske og grammatikalske korrespondancers spil som giver vores distikon dets konsistens og gør det til "an enduring thing",¹² som Jakobson siger. Dertil kommer at de forskellige i spil satte elementers sammenfletninger som resultat har en helhed der ikke alene er konsistent, men også dynamisk. Det ville have været tilstrækkeligt for Catul at udtrykke sin tilstand gennem de simple ord *odi et amo*. Han har opnået at konvertere dette budskab til poesi. I den knebne plads bestående af to vers fører en bugtet vej fra begyndelsen til slutningen. I det indre af tautologien *odi et amo...fieri sentio* indføres en dialog og ved dens slutning føjer *excrucior* sig til. Man passerer i rækkefølge fra udtalelse til spørgsmål, fra spørgsmål til negation, fra negation til bekræftelse. Det første vers begynder med et verbum i første person og slutter med et verbum i anden, det andet begynder med et verbum i første person og i aktiv og slutter med et passivt verbum. Overgangen til passiv sker umiddelbart efter den negative respons der fungerer som modparti. Indrømmelsen af uvidenhed udløser en tilbagetur til en proces der denoterer det indledende verbale par og, på samme tid, en genoplevelse af relationerne mellem disse processer og subjektet.

¹⁰ R. Jakobson, op .cit, p.371.

¹¹ Se E. Paratore, op. cit., p.574.

¹² R. Jakobson, op. cit., p.371.

Handlingen er følt og præsenteret som gennemlidt. Dette gælder også det finale verbum *excrucior*, der ved sit semantem antyder den antinomiske karakter af Catuls følelser og ved sin bøjningsendelse antyder den tvang som er resultatet.

* * *

Jeg troede at have sluttet mit regnskab med Catuls c.85 med den artikel som jeg lige har citeret i sin helhed. Men en mere opmærksom læsning af Otto Weinreichs bog *Die Distichen des Catull* har fået mig til at skifte mening. For at kunne værdsætte den rette værdi af spørgsmålets rolle (*quare id faciam, fortasse requiris*) i midten af c.85 må man ikke glemme, iflg. Weinreich at det i dette distikon drejer sig om en tiltale. “Nun, wenn das Gedicht Ansprache ist”, siger Weinreich, “einen inneren Zusammenhang wecken will zwischen dem lyrischen Ich und einem anderen, schliesslich dem Leser schlichthin, der Anteil am Dichter nimmt, dann hat das zur begreiflichen Folge, dass das Gedicht auch Antwort sein kann auf eine gestellte oder gedachte Frage dieses anderen Ich”.¹³ Fortjenesten ved Weinreichs tilgang er at gøre opmærksom på den lingvistiske status af vores epigram. Talen udtrykker sig her i form af et svar fremkaldt af et spørgsmål.

Skemaet “spørgsmål-svar” er ikke apanage i c.85. Man genfinder det i c.7 (*quaeris quot mihi basiationes*) og i c.72 (*qui potis est? inquis*), begge citeret af Weinreich (cf. også c.24: *qui? Non est homo bellus? inquires*). Catul udnytter her det som Émile Benveniste kalder “udsigelsens figurative ramme”, beskrevet i disse termer: “to figurer opstillet som modparter er på skift hovedpersoner i udsigelsen”.¹⁴ Ved at lade sin modtager af talen, virkelig eller forestillet, træde ind gennem et spørgsmål eller en indvending, giver digteren sig selv en lejlighed til at understrege det han vil sige med en kraftig udtalelse. Den poetiske virkning er således frembragt ved spillet af det som Benveniste kaldte “de store syntaktiske funktioner”.¹⁵

For at vende tilbage til *Odi et amo* er skemaet “spørgsmål-svar” ikke den eneste vinkel man kan se digtet under. Hvis man sammenligner med de andre distika, ser man at det især ligner c.94:

¹³ Cf. Weinreich, op. cit., pp.44-45.

¹⁴ Cf. E. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, II, 1974, p.85.

¹⁵ Cf. Benveniste, op. cit., p.84.

Mentula moechatur, “moechatur mentula”. certe.
“hoc est quod dicunt, ipsa olera olla legit”

Hr. Lem horer. Horer hr. Lem? Javist.
Som man siger: Gryden samler selv kål.

og c.112:

Multus homo es Naso, neque tecum multus homo est qui
Descendit: naso, multus es et pathicus.

Naso, du har mange jern i ilden, men der ikke mange
der vil gøre forretning med dig: Du har også altid jern på!¹⁶

Alle tre begynder med en udtalelse (c.85: *Odi et amo*; c.94: *Mentula moechatur*; c.112 *Multus homo es Naso*). Det som følger i de tre tilfælde, er en fortolkende udvikling af den indledende bekræftelse.¹⁷ Det drejer sig faktisk om det som Roman Jakobson har kaldt en metalingvistisk operation.¹⁸

C.94 udgør det mest indlysende tilfælde, modeltilfældet. Der er her en dobbelt belysning på færde: en ny udtalelse, *moechatur mentula*; ordsproget *ipsa olera olla legit* expliciterer forbindelsen mellem de to udtalelser. Fra den ene belysning til den anden er der bestemt udvikling, men konteksten forbliver, for at bruge et andet udtryk af Jakobson, “ligning-agtig”. Dog udfylder “den sekventielle brug af ækvivalente enheder”¹⁹ her samtidig den metalingvistiske og den poetiske funktion. Den diamentrale modsætning mellem poesien og metasproget, som Jakobson taler om, neutraliseres her.

¹⁶ Dette distikon er oversat af Erik Barfoed som har forsøgt sig med de sidste digte, som ikke var oversat i Gelsteds efterladte manuskript. Her er ikke taget hensyn til metrum (O.A.).

¹⁷ Som andre eksempler på digte af Catul der begynder med en påstand, kan man citere c.57: *Pulchre convenit improbis cinaedis*; c.79: *Lesbius est pulcher*; c.89: *Gellius est tenuis*; c.110: *Anfillena, bonae semper laudantur amicae*.

¹⁸ Cf. R. Jakobson, op. cit., p.356.

¹⁹ Cf. R. Jakobson, op. cit., p.358.

I c.112 fører ubestemtheden i det første *multus* en semantisk kommentar med sig,²⁰ under dække af en psykosociologisk identifikation. Catul går fra det generelle til det partikulære først gennem en negativ specifikation (*multus homo* kan betyde forskellige ting, alt efter konteksten); dernæst gennem en positiv specifikation (med adjektivet *pathicus* forstår man hvad Nasos “overskud” består i). Også her er “den sekventielle brug af ækvivalente enheder” på én og samme tid i metasprogets og poesiens tjeneste.

Ligesom i de foregående tilfælde hvor der sættes spørgsmålstegn ved den indledende påstand, *Mentula moechatur* og *Multus homo es Naso*, er det om paradokset *odi et amo* modtageren af c.85 vil skaffe sig oplysninger. Det drejer sig om en ikke-betydning, non-sens. Modtageren spørger som troede han ikke sine egne ører: “Hvordan er det muligt at du har det sådan?” Dette spørgsmål som er rettet mod handlingsplanet, får det metalingvistiske spørgsmål tilbage: “Jeg kan ikke følge dig – hvad vil du sige?” Destinatøren svarer med en indrømmelse af uvidenhed. Ikke-betydningen varer ved som sådan, men den er opløst på den psykologiske virkeligheds plan. Det afgørende [crucial] verbum *excrucior* som beskriver sjæletilstanden hos ham der elsker og afskyr på samme tid (“sprog-objekt”), oversætter betydningen af *odi et amo*, for så vidt det er et lingvistisk tegn; det reproducerer kontrasten mellem de to verber ved at genoptage den og deres krydsning (“metasprog”). *Excrucior* der her spiller rollen som ordsproget i c.94, slutter ligningskonteksten.

Hvis det er som lige foreslået, at de tre distika er struktureret efter en metalingvistisk model, ophører skemaet “spørgsmål-svar” med at have den afgørende betydning som Weinreich tillagde det, og hvor det så ud til at være et middel som Catul bruger for at agere i sit digt. Hvor skemaet er til stede i c.8 og

²⁰ Cf. K. Quinn, *Catullus: The Poems* (1970), p.451: “Apparantly a pun on two (or more) meanings of *multus*”, og S. Reisz de Rivalora, *Poetische Äquivalenzen*, 1977, p.60: “In den Fällen, in denen das wiederholte Wort polysemisch ist und dementsprechend der Kontext jeweils bestimmt, welche der verschiedenen Bedeutungen des Wortes in der Aussage aktualisiert wird, kann die Wiederholung zum Wortspiel dienen. So in c.112.”. Det skal tilføjes at denne vigtige bog udgør det første forsøg i større målestok på at applicere den moderne poetiske lingvistik på et værk af en forfatter fra den klassiske oldtid. Men det er John P. Elder der for første gang behandlede et digt af Catul på Roman Jakobsons facon i en artikel med titlen: “The Figure of Grammar in Catullus 51”, *The Classical Tradition: Literary and Historical Studies in Honor of Harry Caplan*, Ithaca, New York, 1966. Ang. forbindelserne mellem den klassiske filologi og nyere tilgange i litteraturvidenskabene, cf. K. Stierle, “Klassische Literatur, moderne Literaturwissenschaft und die Rolle der Klassischen Philologie”, *Gymnasium*, 85 (1978), pp. 289-311.

måske i c.94,²¹ er det det ikke i c.112. Skønt de tre distika ligner hinanden betragtet ud fra deres basisstruktur, følger de forskellige veje hvad angår deres realisering.

Den særlige karakter af de tre distika som lige er blevet undersøgt, bliver mere indlysende hvis man sammenligner dem med tre andre distika af Catul:

(93)

Nil nimium studeo, Caesar, tibi velle placere
nec scire utrum sis albus an ater homo.

Ikke for ivrig, Cæsar, jeg er for at vinde din yndest
eller vide besked om du er hvid eller sort.

(105)

Mentula conatur Pipleum scandere montem;
Musae furcillis praecipitem eiciunt.

Hr. Lem forsøger at kravle op på kunstens tinder,
med høtyve kaster muserne ham hovedkulds ned.²²

(106)

Cum puero bello praeconem qui videt esse,
quid credat, nisi se vendere discupere.

Når man sammen med en smuk dreng ser en auktionarius,
kan man så tro andet, end at drengen vil sælge sig selv?²³

I disse tre er der ikke nogen indledende konstatering der sættes spørgsmålstegn ved eller sættes til diskussion. Udsagnet skrider fremad, i en progression med én betydning. De tre “metalingvistiske” distika er derimod retrospektive og vikler sig ud fra påstandene: *Odi et amo*, *Mentula moecharum*, *Multus homo es Naso*. De organiserer sig omkring en ligning: *odi et amo* = *excrucior*, *Mentula* = *mentula*,

²¹ Som man vil vide ser nogle udgivere et spørgsmål i *moecharum mentula*.

²² E. Barfoeds oversættelse (O.A.).

²³ Barfoed igen (O.A.).

multus = pathicus som forgrener sig i variationer (det er tilfældet i i c.94) eller som omslutter dem (det er tilfældet i c.85 og c.112). Man har fx i c.94 inversionen af *Mentula moechatur* i *moechatur mentula* og omvendingen af deres indbyrdes afhængighed til en proverbial talemåde, mens man i c.85 mellem den indledende påstand og det finale verbum finder indkapslet to pronominale erstatninger for *odi et amo*, et explicit *id* med *faciam* og et *implicit* med dettes passive variant *feri*. Man finder det samme i c.112, mellem det første og det sidste *multus*, der betyder det samme, nemlig et indskud af et *multus* med en anden betydning og en brug af *descendit* (et verbum med leksikalsk valør) i opposition til *copula* (med simpel grammatisk valør). Man kunne her tilføje endnu et variationselement, positionen af *Naso* i forhold til *multus*. Man ser således i de “metalingvistiske” distika et kompensationsprincip i værk: enkelheden i den grundlæggende ligning modvejes af kompleksiteten i variationerne.

Pierre COLACLIDÈS

University of California, Irvine